

I. Франко «Захар Беркут» (1882)

Зміст

Анкета повісті	1
Легенда про Сторожа	3
Життєвий вибір героїв твору	4
Максим Беркут. Характеристика образу	4
Мирослава Вовк. Характеристика образу	5
Захар Беркут. Характеристика образу	6
Тугар Вовк. Характеристика образу	6
Джерела	7

Анкета повісті

1. Жанр: історична повість.

2. Підзаголовок. Історична повість. Образ громадського життя Карпатської Русі в XIII віці

3. Історія написання. Редакція журналу «Зоря» 1882 року оголосила великий конкурс на кращий історичний твір. І. Франко вирішив узяти участь, а 1883 р. повість «Захар Беркут» була вже опублікована в журналі.

Повість була написана 1882 року після другого арешту І. Франка — ув'язнення в коломийській тюрмі. Протягом шести тижнів у рідному селі Нагуєвичах Іван Якович вечорами при світлі каганця (у нього не було навіть настільної лампи) писав твір.

4. Історична основа твору. Напад монголо-татарської орди в 1241 році на землі Галицько-Волинського князівства та опір їм карпатців.

У 40-х роках XIII ст. монголо-татарські орди, очолювані внуком Чингісхана Батием, захопивши Київ, прямували через Карпати в Угорщину. Батий вогнем і мечем плюндрував землю Галицької Русі. Горіли села і міста, залиті людською кров'ю. Але руський народ мужньо боронив рідну землю, знищити саму Русь завойовники не змогли. З Галицько-Волинського літопису І. Франко взяв скупі відомості про вторгнення монголо-татарських полчищ у Русь, їхній перехід через Карпати.

Факти з історії у творі.

- У перекладі, записаному від Михайла Гасинця із Закарпаття, розповідається про один із епізодів боротьби: «Русини підрубали дерева, наклали купи каміння і воду перегородили. Коли татари ішли в той глибокий звор, тоди люди ті підрубали дерева, каміння і воду пустили за одним свистом. То всього почало гучати, стріляти і вибило много татар...»

- Село Тухля, про яке пише І. Франко, існує насправді. Воно розташоване в мальовничій, порослій лісами місцевості недалеко від м. Стрия на Львівщині. Збереглися народні перекази про походження назви села. В одному з переказів його назву пов'язують із загибеллю значної кількості ординців, від яких по всій околиці йшов поганий (тухлий) запах. Але події, описані в повісті, відбулися не там, де тепер розташоване село, а, як стверджує сам автор, «...у стін могутнього Зелемєня» (гора на північному сході від сучасної Тухлі, висота — 1177 м).

«Захар Беркут» є історичною повістю, тому що:

- в основу сюжету покладено реальні події – загибель монгольського війська в Карпатах 1241 р.;

- у творі наявні: імена історичних постатей – князя Данила, Чингісханових онуків Пети, Бурунди й Кайдана; давні географічні назви (Арпадський край (Угорщина), Червона Русь (історична назва Галичини), Волощина (історична назва румунського середньовічного князівства), бессарабські степи (Молдова), річка Калка (Кальчик), Плісесько (село Підгірці Львівської області)); описи давніх звичаїв, обрядів (підготовка до віча, молитви-звернення Захара Беркута до Сонця, Сторожа); архаїзми та історизми.

6. Художній час Події відбуваються 1241 року.

7. Художній простір. Події відбуваються у Карпатському селі Тухолька

8. Епіграф. Дела давно минувших дней,

Преданья старины глубокой... А. С. Пушкин

9. Будова твору. 9 розділів

10. Сюжет. Боярин Тугар Вовк прибуває з дочкою Мирославою у Тухольщину в Карпатах, де князь Данило подарував йому землі. Максим, син місцевого старійшини Захара Беркута, та боярська дочка закохалися, — та Тугар Вовк категорично проти їхніх стосунків.

Боярин, намагаючись узурпувати владу, вступає у конфлікт з общиною тухольців, які звикли жити незалежно. Протистояння досягає апогею, коли Тугар Вовк під час ради вбиває Митька Вояку, котрий мав свідчити проти нього, — і громада проганяє вбивцю. Залишивши загін воїнів охороняти свій дім, боярин з Мирославою їде до монголів, на бік яких перейшов ще під час битви на Калці.

Згодом Тугар Вовк супроводжує десятитисячне монгольське військо під командуванням Бурунди-бегадира, яке вирушило на тухольський перевал. У зіткненні з передовими монгольськими загонами Максим Беркут попадає в полон. А невдовзі за порадою Захара Беркута перекрито потік, — і долина села, в якій знаходяться монголи, починає затоплюватись. Бурунда пропонує обміняти життя Максима на свободу, але йому відмовляють. Тоді він замахується, щоб вбити полоненого, але Тугар Вовк відрубав йому руку, рятуючи Максима.

Тугар Вовк, Бурунда та десятитисячне військо монголів мертве, а Максиму вдається врятуватись. Відчуваючи що помирає, Захар Беркут виголошує пророчі слова: громадську єдність, завдяки якій було здобуто перемогу, буде втрачено, — лихі часи настануть для народу, але з часом вона відродиться, і настануть щасливі часи її відновлення. У кінці твору автор риторично запитує, чи не настала та щаслива доба, про яку, помираючи, говорив старий Захар Беркут.

10. Позасюжетні елементи

Описи: пейзаж (романтичний, як місце дії, вигаданий), портрет, інтер'єр

Вставні епізоди: сни, ретроспективи, мрії

Авторські відступи: ліричні, філософські, історичні, публіцистичні

11. Дійові особи

Реальні персонажі: Монгольська навала, бегадири Пета, Бурунда, згадано князя Данила Галицького

Бурунда — монгольський командир, що вирізняється силою та жорстокістю, але не воєнною мудрістю. Веде десятитисячне військо на тухольський перевал

Вигадані персонажі: Тугар Вовк, його донька Мирослава; Захар Беркут, його син Максим; Митько Вояк; тухольці.

Захар Беркут — тухольський старійшина, знахар. Все життя віддав служінню громаді. Замолоду три роки вчився лікарської справи у монаха Акинтія та подорожував по Русі.

Максим Беркут — наймолодший син Захара, перейняв ідеали батька, хоробро б'ється у першій сутичці з монголами. Закоханий у боярську дочку — Мирославу.

Тугар Вовк — боярин, якому князь подарував землі Тухольчини. Вважає себе вищим за громаду і хоче встановлювати нові порядки. Відмовляється віддавати Мирославу за Максима, тому що вважає простого смерда недостойним боярської дочки. Видав монголам плани руської дружини напередодні битви на Калці, та знову стає зрадником, приводячи монголів до Тухлі.

Мирослава — дочка Тугара Вовка. Не поділяє батьківського ставлення до простих селян і відповідає Максиму на його почуття взаємністю. Невдало відмовляє батька від зради, і сама переходить на бік тухольців.

12. Тема: розповідь про те, як волелюбний народ Руської землі боронив свою батьківщину від монголо-татарської навали.

13. Ідея: возвеличення мужності, патріотизму, винахідливості, рішучості, вміння долати перешкоди, боротися з труднощами; засудження підступності, зради, жадності, жаги до збагачення за рахунок інших.

14. Основна думка: сила народу — в його єдності, підтримці, повазі одне до одного.

15. Проблематика: захист рідної землі; моральний вибір; єдність, згуртованість народу — запорука перемоги; людина і природа; кохання, вірність, самопожертва; взаємовідносини батьків і дітей.

14. Зображення вірувань тухольців. Зберігаючи вірність історичній правді, Іван Франко показав, що, попри прийняття християнства на Русі, залишки первісної поганської віри були на той час ще повносілимими. Його герої вірять у Бога, Божу кару й водночас — у магічну силу слова, звичайних предметів. Тухольці називають кам'яного Сторожа добрим духом, опікуном їхнього села. І Захар Беркут, і Максим поклоняються Сонцю як невичерпному джерелу всього живого на землі.

Молитви-звернення Захара Беркута до Сторожа й Сонця відображають анімізм давніх людей.

15. Символічні образи

Сторож — камінь-велетень, «...котрий, бачилось, пильнував входу в тухольську долину і готов був упасти на кожного, хто в ворожій цілі вдирався б до сього тихого, щасливого закутка»; тухольці вважали його священним.

Сонце – вічне, недосяжне світило, основа життя на землі й підтримка людського духу; бог-покровитель, перед яким схиляються; навіть Мирослава – боярська донька – присягає перед Сонцем на вірність коханому.

Беркут – найвеличніший серед орлів, символ звитяги і сили, гордості й незалежності. У романтично забарвленій повісті є образ «недавно вбитого величезного беркута», що «висів над ворітьми, ще й по смерті немов грозячи своїми могутніми залізними пазурами і своїм чорним, у каблук закривленим дзьобом». У творі він не тільки функціонує як оберіг «гнізда беркутів», а і є своєрідним романтичним і водночас символічним прообразом центрального персонажа – Захара Беркута. Іван Франко узагальнив у цьому образі риси відваги, сміливості, гордості, чоловічої краси та далекоглядності.

Липа, дуб. Образ липи/дуба в українському фольклорі переплітається з архетипом Світового дерева, що уособлює материнське начало, єдність із духом предків (коріння) та Богом (крона) і виконує функцію оберега, свідка, вартового, судді. У мовній картині світу українців образ липи асоціюється із солодкою пам'яттю про минуле. Саме біля коріння, з-під якого било джерело (неодмінний атрибут Світового дерева), збиралися тухольці на віче, а під липою, над джерелом, «на час ради виставлялося копне знамено».

Копне знамено – символ вільного життя тухольців. «Тільки копне знамено, знак сили і згоди громадської, повіяло високо і весело в повітрі, і весняне небо ясніло пречистим блакитом, немов не бачили земної журби та тривоги».

Ланцюг – сила, міць і єдність тухольської громади і всього руського роду, «...який вийшов з рук добрих творчих духів».

16. Виховне значення твору. В історичній повісті І. Франка «Захар Беркут» змальовується, як жителі гірського села Тухля зуміли не лише зупинити багатотисячне монгольське військо, а й знищити його. У цьому їм допомогли мужність, згуртованість, кмітливість і навіть сама природа рідного краю. Заради перемоги над ворогом Захар Беркут пожертвував життям сина, і лише щасливий випадок урятував його. Готовий до самопожертви заради батьківщини й Максим Беркут. Мирослава, відмовившись від батька-зрадника, стає на бік справедливості. Змальований у повісті «Захар Беркут» «образ громадського життя Карпатської Русі в XIII віці» спонукає читача замислитися над значенням волі, незалежності і згоди у житті народу, за наявності яких не страшним стає і найсильніший зовнішній ворог. Твір закінчується щасливо й дає добрий урок нащадкам, які часто забувають, що громада — велика сила і що щастя кожного залежить від свободи вітчизни.

У передмові до твору читаємо: «...повість історична має вартість, коли її основна ідея зможе зайняти сучасних живих людей». Той інтерес, що викликав «Захар Беркут» у сучасників і в наступних поколіннях, якнайкраще засвідчує, що Франкові вдалося блискуче здійснити задумане.

Легенда про Сторож¹

«Давно то, дуже давно діялось, ще коли велетні жили в наших горах. То тут, де тепер наша Тухля, стояло велике озеро; сеся кітловина була ще зовсім замкнена, і тільки через верх текла вода. Озеро се було закляте: в нім не було нічого живого, ні рибки, ні хробачка; а котра звірина напилася з нього, мусила згинути; а пташина, що хотіла перелетіти понад нього, мусила впасти в воду і втопитися. Озеро було під опікою Морани, богині смерті.

Але раз сталося, що цар велетнів посварився з Мораною і, щоб зробити їй наперекір, ударив своїм чародійським молотом о скалу і розвалив стіну, так що вся вода з заклятого озера виплила і втратила свою дивну силу. Ціла околиця раптом ожила; дно озера зробилося плодючою долиною і зазеленілося буйними травами та цвітами; в потоці завелися риби, поміж камінням усяка гадь, у лісах звірина, в повітрі птиця. За те розлютилася Морана, бо вона не любить нічого живого, і заклала царя велетнів у отсей камінь. Але долині самій не могла нічого зробити, бо не могла назад вернути мертвящої води, що виплила з озера; якби була вернула назад усю воду до краплини і заткала отсей в скалі вибитий прохід, то була би знов царицею наших гір. А так, то хоч цар велетнів і не жиє, та проте й Морана не має вже тут влади. Але цар не зовсім погіб. Він триває в тім камені і пильнує сеї долини. Кажуть, що колись

---

¹ «Сторож» — назва великого кам'яного стовпа, що, немов вартовий, стояв у вузькому проході в тухольську долину; тухольці вважали його священним.

Морана ще раз ізбере свою силу, щоб нею завоювати нашу Тухольщину, але отсей заклятий Сторож упаде тоді на силу Морани і роздавить її собою».

Життєвий вибір героїв твору

Вибір, що стояв перед героєм	Що обрав герой	Висновок
Захар Беркут		
Врятувати селище чи життя улюбленого сина	Заради громадських інтересів жертвує сином	Життєвий вибір Максима та Захара Беркутів обумовлювався вихованням і традиціями оточення, бо з дитинства вони засвоїли ідею чесності та справедливості
Максим Беркут		
Перебуваючи в полоні, Максим повинен був обирати: або стати зрадником, або померти жахливою смертю	Хлопець вирішив, що його життя не варте життя інших людей. Фактично обрав смерть	
Тугар Вовк		
Бачив реальні сили загарбників і чудово розумів, що більшість князів не готові відбивати напади	Щоб урятувати своє життя, спокійно переходить на бік ворогів	Життєвий вибір Тугара Вовка — це інстинкт самозбереження
Мирослава		
Мирослава повинна була обирати між рідним батьком та громадськими інтересами	Вона перестала поважати батька за зраду Вітчизні й сміливо стала на захист Тухольщини	На життєвий вибір Мирослави вплинуло кохання

Максим Беркут. Характеристика образу

- 1. Становище героя.** Максим – наймолодший (восьмий) син Захара Беркута.
- 2. Життєві умови, оточення, принципи і прагнення.** Він – «дитя гір». Можливо, це і приваблює в ньому, адже юнак не набрався нещирості, заздрості. Максим простий, як сама земля, як величезні гори, як стрімкі річки, як кришталева повітря. Здається, усе він черпає з самої душі природи і збирає у своєму серці.
- 3. Тип характеру, риси вдачі.** Вражає природний розум Максима, його кмітливість: «Все у нього виходило в свій час і на своїм місці, без сумішки й сутолоки; всюди він був, де його потрібно, всюди вмів зробити лад і порядок». Він дає розумні поради, а головне – рятує дочку боярина Мирославу, коли вона потрапила у лігво ведмедів. Захоплюють його рішучість і водночас скромність, бо Максим не хизується своїм учинком. Максимові властиве почуття власної гідності. Щиро покохавши Мирославу, він просить Тугара Вовка згоди на одруження, утім, почувши у відповідь зневажливі слова, «випростувався перед боярином, мов молодий пишний дубчак, і сказав лагідним, але певним голосом: “Нічого злого я не сказав тобі... Невже ж між твоїм, боярським, а моїм мужицьким родом така велика пропасть, щоб її любов не могла перегатити?..”» Вирішивши в громаді, де всі були рівноправними, Максим не міг передбачити, який гнів викличе його прохання в пихатого та зарозумілого боярина.
- 4. Доля героя.** Для Максима найвища цінність – воля. Це видно з виразу його очей. «Життя в неволі нічого не варте», – каже він Тугарові Вовку. Юнак тяжко переживає через те, що з ним трапилося. Закований у тяжкі ланцюги, які «тиснуть його, мов залізні, холодні гадюки», «висасують» усю силу з його тіла, всі думки з його мозку, він тамує в собі великий біль, спостерігаючи, як горить його рідна Тухля. «Він рад би був разом згинуть, полетіти в повітрі золотою іскрою», а коли й покрівля рідної хати повалилася, Максим «безсильний, мов підкошений, упав на землю й зомлів». Так відчувати може лише людина, яка палко любить рідну землю і життя. Герой із радістю сприймає повідомлення Тугара Вовка про те, що тухольці оточили монголів, і з гідністю патріота відповідає зрадникові, що «тухольці будуть битися до останнього», але не пустять ворога в гори.
- 5. Засоби характеристики персонажа у творі (портрет; характеристика – авторська, самохарактеристика, характеристика іншими персонажами; вчинки; мова героя).** В юнакові приваблює його безмежна любов до свого народу, до рідної землі, його патріотизм: «“Се наша Тухольщина, наш рай!” – сказав Максим, обкидаючи оком долину, і гори, і водопад з такими

гордощами, з якими мало котрий цар обзирає своє царство!». Людина, яка так безмежно любить свою землю, ніколи не зможе її зрадити, навіть у полоні, у кайданах. Мужність і відвага Максима викликали захоплення навіть у самого Тугара Вовка: «Йй-богу, славний молодець... Не дивуюсь, що він очарував мою доньку. І мене самого він міг би очарувати своєю рицарською вдачею!» Максим – герой, який ніколи не зіб'ється на шлях зради. Він був воїном у бою, воїном залишився і в кайданах, хоч його тіло й роз'їдали невільницькі ланцюги, дим згарищ рідної Тухлі і батьківської домівки до сліз ятрив йому очі, запирав дух у грудях. «Хоч і в путах, я все буду вольний чоловік. У мене пута на руках, а в тебе на душі!» – такою була відповідь бояринові.

Максим Беркут, як і його батько, ставить громадські інтереси понад особисті. Він розуміє, що його життя небагато вартує порівняно з долею верховинців, загірян, яких знищать монголи, якщо пустити їх у гори, тому схвалює рішення батька не обмінювати його на залишки монгольського війська, що зайшло в тухольську долину, а вийти не змогло.

Скільки потрібно мужності й відваги, щоб не припиняти боротьбу і в полоні! Через Мирославу Максим переказує тухольцям свій план остаточної розправи з монголами, обдурює їхнього ватажка Бурунду, обіцяючи йому нібито показати вихід з тухольської долини. Юнак не загинув, у двобої з Бурундою він переміг. Його рятунок був радістю для всіх тухольців. «Навіть ті, що втратили своїх синів, братів та мужів, і ті радувалися Максиму, немов з його поворотом повертали всі дорогі серцю, страчені в бою».

Мова героя впевнена, переконлива, у спілкуванні з коханою – лагідна, щира.

6. Ставлення автора до героя. Автор захоплюється молодим гірняком, його силою і мужністю. Показує нам, як у важких випробуваннях – у боротьбі з несамовитим смертельним ворогом – яскраво виявляється чиста, цілісна і шляхетна натура. Таке серце здатне міцно й вірно кохати і захищати свою любов.

Мирослава Вовк. Характеристика образу

1. Становище героя. Мирослава – дівчина-русинка, дочка боярина Тугара Вовка. Під час народження втратила матір; виховувала її проста селянка, змалку привчаючи дівчину до всякої роботи.

2. Життєві умови, оточення, принципи і прагнення. Мирослава зростала духовно багатою, незалежною, але зовсім не знала життя, була обмежена у спілкуванні з людьми, тому й не підозрювала про темні справи батька. Завдяки його вихованню навчилася володіти зброєю, бути витривалою. Головне для Мирослави – зберігати вірність собі, завжди діяти так, як підказує сумління і серце, тому дівчина виступає проти батька на боці тухольців, стає справжньою патріоткою, бо має розвинене відчуття справедливості. Вона не осквернила свого роду, рідної землі, не зрадила, як її батько, а стала на праведний шлях боротьби з ворогом.

3. Тип характеру, риси вдачі. У Мирослави ніжне серце, але водночас вона воїн: єдина з жінок була учасником небезпечних ловів на дикого звіра. Смілива, вольова, потрапивши у смертельну небезпеку, не розгубилася. У боротьбі тухольців із монголами дівчина виявляє себе справжнім патріотом, мужнім, розумним, кмітливим воїном. Учить тухольців робити смертоносну зброю – метавки, сама бере участь у бою. Найяскравіше її основні риси характеру оприявнюються у конфлікті між батьком-боярином і тухольською громадою.

4. Доля героя. Доля посиляє Мирославі складне випробування. Дівчина любить батька, прагне врятувати його честь, повернути на шлях єднання з народом, але це їй не вдається. Вона не знаходить йому виправдання, бо через нього гинуть сотні невинних людей. Мирослава покохала простого хлопця, який в очах її батька був хлопом. Близькими їй стали Тухольщина та її мешканці. Героїня намагається врятувати з полону Максима, не задумуючись, що буде з нею самою. Виступає проти рішення Захара Беркута розбити ворогів до останнього, вбивши при цьому й сина. «Замість батька дала їй доля брата... і мужа...» Максим і Мирослава отримали благословення від Захара Беркута.

5. Засоби характеристики персонажа у творі (портрет; характеристика – авторська, самохарактеристика, характеристика іншими персонажами; вчинки; мова героя). Портрет змальовано народнопоетичними засобами. Тонкий стан Мирослави порівнюється з тополею; вона «звинна, як вивірка», «рум'яніється, як рута», в неї «чорні, палкі очі». Тухольці, милуючись нею, говорили: «От дівчина! Тій не жаль би бути мужем». «Дивна дівчина! – думалось йому [Максимові] раз по разу, – такої я ще й не видав ніколи!» «Дівчино! Чародійська появо! – скрикнув він [Максим], вдивляючись у неї напів з тривоною, а напів з глибоким поважанням. – Хто ти і хто прислав тебе сюди з

такими вістями? Бо тепер я бачу, що ти не можеш бути Мирослава, дочка Тугара Вовка. Ні, ти, певно, дух того Сторожа, котрого звать опікуном Тухлі».

Мова героїні багата, пересипана епітетами і порівняннями. У висловлюваннях Мирослави любов поєднана з почуттям власної гідності.

6. Ставлення автора до героя. Автор ставиться до героїні з любов'ю і повагою: все в ній зливалось в таку «дивну чаруючу гармонію, що хто раз бачив її, чув її мову, той довіку не міг забути її лиця, її ходи, її голосу».

Захар Беркут. Характеристика образу

Іван Франко своїм життям засвідчив, що любов до Батьківщини має оприявнюватися у щоденній ненастанній праці. Таким є і його герой Захар Беркут. Ми бачимо тухольця вже дев'яностолітнім старцем, «сивим голубом», поважним вождем гірської громади. «Високий ростом, поважний поставою, строгий лицем, багатий досвідом життя, Захар Беркут був правдивим образом тих давніх патріархів, про яких говорять нам тисячолітні пісні та перекази».

Як прожив життя Беркут? Чим заслужив повагу своєї й сусідських громад? Відповіддю можуть стати його слова: «Життя лиш доти має вартість, доки чоловік може допомагати іншим». Громада – ось що було найголовнішим у Беркутовому житті. Бажаючи принести їй користь, ще змолоду задумав він навчитися лікувати рани і досяг свого. Повернувся Захар із чотирирічної подорожі іншою людиною: не тільки здобув цінні лікарські знання, а й збагатився життєвим досвідом. Спостережливість і розум допомогли йому осягнути, що тільки громадська єдність урятує простих селян від рабства боярського і князівського. Талановитий ватажок розвиває зв'язки з сусідніми селами, дбає про дружні стосунки і практичну користь.

Через це його поважають. До нього йдуть за порадою люди з ближніх сіл. Захар – батько вісьмох синів, він виховав достойну зміну. Усі вони шановані й гідні люди.

У найважчих випробуваннях Захар Беркут виявляє себе не лише як мудрий, сміливий вождь, а і як надійна опора громади. Надзвичайну шляхетність і силу духу демонструє тухольський ватажок, коли йому довелося робити найскладніший вибір – важити користь громади і життя свого найменшого сина. Хоч як важко було зробити це, але Захар чинить за велінням обов'язку, всіма силами тамуючи власний душевний біль. Він розуміє, що звільнені монголи не простять загибелі свого війська й наведуть на Тухлю ще більшу силу. «Нехай радше гине мій син, ніж задля нього має уйти хоч один ворог нашого краю!» – каже старий Беркут і власноруч посилає величезний камінь у купу ворогів, де був і його син. Та не витримало серце батька: Захар «тремтів, мов мала дитина, і, закривши лице руками, ридав тяжко». Його можна зрозуміти. Але в грізний для народу час старий Беркут показав надзвичайну твердість, стійкість, силу духу.

У своєму передсмертному слові Захар Беркут передбачає, що ця біда – не остання. Він висловлює надію на кращі часи, коли люди пригадають давні порядки, відновлять їх, і то стане запорукою щасливого життя. Мудрі слова старого Беркута звучать як заповіт нащадкам: «Доки будете жити в громадському порядку, дружно держатися купи, незламно стояти всі за одного, а один за всіх, доти ніяка ворожа сила не побідить вас».

Тугар Вовк. Характеристика образу

Зрада не раз завдавала горя і страждань нашим пращурам. Створивши образ зрадника в повісті «Захар Беркут» і зобразивши розправу народу над ним, Іван Франко наближав свій твір до сучасності, будив думку українців про визволення від іноземного поневолення. Письменник змалював гострі конфлікти між феодалом Тугаром Вовком і тухольською громадою, показав могутність народу в боротьбі з гнобителями.

Автор однозначно осуджує героя, поступово розкриваючи всі сторони його вдачі та причини злочину. Вже на початку повісті Франко, нагнітаючи негативні риси зовнішності й характеру персонажа, викликає в читача відразу до нього: «Плечистий, підсадкуватий, з грубими обрисами лиця і грубим чорним волоссям, він і сам подобав на одного з тих злющих тухольських медведів, яких їхав воювати». Прізвище Вовк цілковито імпонувало його вовчій натурі. Авторська характеристика Тугара Вовка підсилюється його самохарактеристикою. Подумки погрожуючи тухольцям, він говорить: «Але постійте ви, хамове плем'я, пізнасте ви, з ким маєте діло!»

Тугар Вовк – се не тухольський вовк, він і тухольським медведям зуміє показати “зуби”». Тугар Вовк наділений яскраво вираженими індивідуальними рисами характеру. Запідозривши боярина в невірності, князь Данило звелів йому поселитися в Тухольщині. Сам Тугар Вовк усіяко утискав громаду, намагався

поневолити її. Громада, захищаючи власні інтереси, викликала самоправного феодала на громадський суд.

Щоб замести сліди своєї зради в боях на річці Калці 1223 року, коли він видав ворогам плани битви руських князів, боярин убиває єдиного свідка цієї зради Митька Вояка. Громада без вагань виносить Тугарові вирок, бо його вчинок переконливо довів, що він зрадник.

У дні найтяжчих випробувань для народу Карпатської Русі Тугар Вовк удруге зраджує своєму народові. Разом із монгольськими ватажками він складає плани наступу, видає шляхи і місця оборони. Це він радить монголам спалити хати тухольської громади. Саме ця людина гірша за будь-якого ворога. Навіть дочка Тугара Вовка Мирослава, усвідомивши це, не підтримує батька. Дівчина допомагає тухольцям у їхній справедливій боротьбі.

Мирослава навіть відмовляється називатися боярською дочкою, кажучи: «Тепер я не можу вважати його батьком, бо не хочу зраджувати свого краю».

Тугар Вовк належить до персонажів, у яких добрі риси межують зі злими. Утім останніх значно більше, тому виявити гарні якості майже не випадає нагоди. Кілька виразних деталей, влучно дібраних автором, розкривають характер боярина: «Тугар Вовк був могутнім, як дуб... він і сам подобав на одного з тих злющих тухольських медведів, яких їхав полювати»; «Кривавий відблиск вогнів, що освічували околицю, робив його лице страшним і диким»; «Я плюю на ваш суд!» Ніжного і люблячого батька перемагає пихатий, самовпевнений боярин, який, зрадивши свій народ, гине сам.

Джерела

Вікіпедія. Франко І. Захар Беркут.

[https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B0%D1%85%D0%B0%D1%80_%D0%91%D0%B5%D1%80%D0%BA%D1%83%D1%82_\(%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B0%D1%85%D0%B0%D1%80_%D0%91%D0%B5%D1%80%D0%BA%D1%83%D1%82_(%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD))

Павлів І. В. Уроки української літератури для 7 класу: навч. посіб. / І. В. Павлів. – К.: Дивослово, 2016. – С.33-67

Паращич В. В. Українська література. 7 клас : розробки уроків.— Х. : Видавництво «Ранок», 2015.— С.29-50

Чупринін О. О. Усі уроки української літератури в 7 класі. I семестр / О. О. Чупринін. — Х. : Вид. група «Основа», 2015. — С. 81-155